

HANDREIKING ONLINE PALLIATIEF ONDERWIJS MATERIAAL

Inhoudsopgave

INLEIDING	3
BEROEPSTAAK 1: COMMUNICATIE.....	4
BEROEPSTAAK 2: PROACTIEVE ZORGPLANNING.....	11
BEROEPSTAAK 3: SYMPTOOMBESTRIJDING	20
BEROEPSTAAK 4: SAMENWERKING	28
BEROEPSTAAK 5: STERVENSFASE.....	32
BEROEPSTAAK 6: ZELFZORG	36
BEROEPSTAAK 7: PALLIATIEVE ZORG & ORGANISATIE	42

Inleiding

Sinds de corona-uitbraak hebben de universiteiten het onderwijs op de campus stil moeten zetten. Als alternatief wordt er momenteel online onderwijs ontwikkeld en aangeboden aan studenten. Deze handreiking is ontwikkeld om docenten in het medisch onderwijs tegemoet te komen door reeds bestaande online materialen op het gebied van palliatieve zorg in een makkelijk overzicht aan te bieden. De materialen variëren van e-learnings, online filmpjes/kennisclips/hoorcolleges, tot zelfstudie-opdrachten. Het materiaal is geschikt voor geneeskundestudenten. Hieronder ziet u een selectie van materiaal uit onze [Toolbox](#). Deze selectie kan meteen of soms na een beperkte aanpassing makkelijk online geïmplementeerd worden.

De materialen zijn geordend op basis van beroepstaken palliatieve zorg voor de basisarts. Dit zijn de taken waarmee een basisarts te maken kan krijgen tijdens het dagelijks werk. Deze taken zijn gebaseerd op een [Delphi studie](#) onder artsen, verpleegkundigen en mensen betrokken bij het medisch onderwijs en ze sluiten aan bij het [Kwaliteitskader Palliatieve zorg](#). Indien meerdere beroepstaken van toepassing zijn op het studiemateriaal, is het studiemateriaal bij elk van deze beroepstaken weergegeven.

De beroepstaken zijn:

- Beroepstaak 1: Communicatie
- Beroepstaak 2: Proactieve zorgplanning
- Beroepstaak 3: Symptoombestrijding
- Beroepstaak 4: Samenwerking
- Beroepstaak 5: Stervensfase
- Beroepstaak 6: Zelfzorg
- Beroepstaak 7: Palliatieve zorg & organisatie

Suggesties

Heeft u zelf of kent u nog onderwijs dat geschikt is voor de Toolbox of deze handreiking, dat nog niet is opgenomen? Dan kunt u uw suggesties doorgeven via info@pasemco.nl.

Pasemeco

Het Pasemeco-project staat voor: Palliative care, Alliance, Sharing, Educational tools for MEDical student, COmpetencies development. Binnen dit project werden onder andere leermaterialen verzameld, ontwikkeld en geëvalueerd voor in een multifunctionele blended-learning toolbox, die geïntegreerde palliatieve zorg onderwijs programma's aanbiedt voor undergraduate medical curricula om geneeskundestudenten voor te bereiden op palliatieve zorg.

Pasemeco werd mogelijk gemaakt door ZonMw en maakte onderdeel uit van het programma Palliantie, Meer dan zorg. PASEMECO is een samenwerkingsproject van: AMC UvA, Amsterdam, VU Medisch Centrum, Amsterdam, het Leids UMC, UMC Utrecht, Radboud UMC, Nijmegen, Erasmus Medisch Centrum, Rotterdam, Maastricht UMC+ en UMC Groningen.

Beroepstaak 1: Communicatie

Waardenweb.....	5
In gesprek over de laatste levensfase met migranten	5
Medische professionaliteit: Omgaan met Overlijden	5
End of Life: Terminal phase and decision to resuscitate or not	5
Spirituele zorg	6
Palliatieve Zorg: Basiskennis	6
Palliatieve Zorg: coping, communicatie en spiritualiteit	6
Ik heb een dokter in Marokko: de beleving van ziekte en dood in andere culturen.....	7
Sterven op je eigen manier	7
Markering van de palliatieve fase	7
Zingeving in de palliatieve fase	8
Hoe ga je om met iemand die in de rouw is?	8
Complexe omstandigheden in de palliatieve zorg	8
Introductie palliatieve zorg	8
Samen Beslissen	9
Kennisclip behandelwensen en -grenzen	9
Zorgpad stervensfase	9
E-learning cursussen palliatieve zorg	10
Advance care planning & Shared decision making	10

Waardenweb

Beroepstaken: Communicatie, Zelfzorg

Link: <https://toolbox.pasemeco.nl/?p=133>

Omschrijving

Interactief onderwijsinstrument met video's, teksten en opdrachten dat (zelfstandig) te gebruiken is door studenten, docenten en opleiders op het gebied van medische ethiek, medische communicatie en professioneel gedrag. De voor palliatieve zorg relevante onderwerpen zijn onder andere:

- patiënt als persoon
- pijn en lijden
- hoop
- kwaliteit van leven
- vergankelijkheid

Gebruikssuggesties:

Te gebruiken als zelfstudie opdrachten in combinatie met plenaire discussiegroepen voor uitwisseling.

In gesprek over de laatste levensfase met migranten

Beroepstaken: Communicatie, Proactieve zorgplanning

Link: <https://toolbox.pasemeco.nl/?p=225>

Omschrijving:

Videofragmenten in vier talen waarin dilemma's in migrantengezinnen worden geschetst. De video's zijn voor Antilliaanse, Chinese, Marokkaanse en Turkse migranten. Ze kunnen ook gebruikt worden om aandacht geven aan de diversiteit in de zorgverlening, om te laten zien hoe er in gezinnen gepraat wordt over leven en dood. Door Pharos beschikbaar gesteld als onderdeel van een voorlichtingsbijeenkomst over palliatieve zorg voor migranten. Het draaiboek voor zo'n voorlichtingsbijeenkomst is te downloaden via: <https://www.pharos.nl/kennisbank/draaiboek-voor-een-voorlichtingsbijeenkomst-over-palliatieve-zorg-voor-migrantenvoorlichters/>

Ook zijn er verwerkingsopdrachten gemaakt. Deze zullen te vinden zijn op:

<http://www.pharos.nl/onderwijs>

Tevens zijn er ook e-learningen beschikbaar via

<https://www.pharos.nl/kennisbank/?thema=palliatieve-zorg&soort=lesmateriaal-medisch-onderwijs>

Medische professionaliteit: Omgaan met Overlijden

Beroepstaken: Communicatie, Zelfzorg

Link: <https://toolbox.pasemeco.nl/?p=293>

Omschrijving:

Dit hoofdstuk uit het boek Medische professionaliteit behandelt een onderdeel van de medische professionaliteit: Het omgaan met overlijden. Het bestaat uit achtergrondinformatie met casuïstiek waarna studenten reflectievragen kunnen beantwoorden. Ook worden er concrete bronnen beschreven om verder te verdiepen. Dit materiaal kan gebruikt worden als voorbereiding voor groepsbijeenkomsten waarin verder gediscussieerd kan worden over hoe je als arts omgaat met overlijden.

End of Life: Terminal phase and decision to resuscitate or not

Beroepstaken: Communicatie, Proactieve zorgplanning

Link: <https://toolbox.pasemeco.nl/?p=359>

Omschrijving:

Dit (Engelstalig) onderwijs bestaat uit een lessenreeks met een openingsseminar, twee groepsbijeenkomsten en een afsluitend seminar, waarbij end-of-life issues centraal staan. Er worden literatuursuggesties en opdrachten per bijeenkomst gegeven. Studenten krijgen onder andere de opdracht om 4 personen in hun omgeving te bevragen op hun wensen en overwegingen rond reanimatie. Hier vindt een nabespreking van plaats in de groep.

Spirituele zorg

Beroepstaken: Communicatie, Symptoombestrijding, Zelfzorg

Link: <https://toolbox.pasemeco.nl/?p=545>

Omschrijving:

Deze zelfstudieopdrachten zijn onderverdeeld in een aantal thema's: zingeving en spiritualiteit, waarden, frustratie en ruimte, sterven en zingeving en krachtbronnen. Gebruik het ZSO samen met de volgende bronnen:

- Betekenis geven – een essentiële menselijke functie: de spirituele zelfbeleving van psychiatrische patiënten- Berger (2014)
- Filmpje "Keetje Bosma gaat dood" via <https://vimeo.com/161591481>.
- Richtlijn zingeving en spiritualiteit in de palliatieve fase (2018). Kwaliteitskader palliatieve zorg Nederland, domein 6 Spirituele dimensie/ inleiding. <http://www.pallialine.nl>

Palliatieve Zorg: Basiskennis

Beroepstaken: Communicatie

Link: <https://toolbox.pasemeco.nl/?p=663>

Omschrijving:

Doel van deze e-learningmodule (duur ongeveer 45 minuten) is het opdoen van theorie over palliatieve zorg. Hiermee wordt de basiskennis van alle studenten op één niveau gebracht. Tijdens plenaire bijeenkomsten kan hierdoor meer aandacht gegeven worden aan het ontwikkelen van nieuwe vaardigheden en competenties omtrent palliatieve zorg.

Hoofdonderwerpen in de module zijn symptoommanagement, zorgbeleid op de korte en lange termijn (advance care planning), samenwerking tussen verschillende disciplines, complexe communicatie rondom keuzes over behandeling en levenseinde, crises in de palliatieve fase, en medisch ethische overwegingen. De module doorloopt interactief een aantal theoretische aspecten en biedt daarnaast oefenmogelijkheden middels casuïstiek. De e-learning is te vinden op <http://www.medischonderwijs.nl> onder de naam Palliatieve Zorg 1. U dient een account aan te maken om de e-learning te kunnen benaderen.

Palliatieve Zorg: coping, communicatie en spiritualiteit

Beroepstaken: Communicatie

Link: <https://toolbox.pasemeco.nl/?p=665>

Omschrijving:

Doel van deze e-learningmodule (duur ongeveer 45 minuten) is het opdoen van kennis over palliatieve zorg. Hiermee wordt de basiskennis van alle studenten op één niveau gebracht. Tijdens plenaire bijeenkomsten kan hierdoor meer aandacht gegeven worden aan het ontwikkelen van nieuwe vaardigheden en competenties omtrent palliatieve zorg. Onderwerpen in deze module zijn: - Coping van de patiënt en naasten, en hoe kan een arts daarbij begeleiden? - Principes en voeren van slecht nieuwsgesprekken - Spirituele problematiek De e-learning is te vinden op <http://www.medischonderwijs.nl> onder de naam Palliatieve Zorg 2. U dient een account aan te maken om de e-learning te kunnen benaderen.

Ik heb een dokter in Marokko: de beleving van ziekte en dood in andere culturen

Beroepstaken: Communicatie

Link: <https://toolbox.pasemeco.nl/?p=740>

Omschrijving:

De videofilm 'Ik heb een dokter in Marokko' laat op indringende wijze zien hoe patiënten van niet-westerse afkomst omgaan met ziekte en dood. De film geeft een bijzondere inkijk in gewoonten en geloofsovertuigingen bij ziekte, in verwachtingen jegens de zorg(verleners) en rituelen rond het levenseinde.

De film volgt allochtone patiënten en hun familie in Nederland, maar speelt zich tevens af in een Marokkaanse kliniek. De verschillen zijn groot. In de verhouding tussen arts en patiënt bijvoorbeeld, in de rol van de familie of in het brengen van slecht nieuws.

'Ik heb een dokter in Marokko' is geen blauwdruk voor het omgaan met patiënten uit andere culturen. Daarvoor is elke patiënt en elke cultuur te verschillend. Doel is om mensen die in de zorg (gaan) werken een verrijkend beeld te geven van een andere beleving en verwachting van zorg.

Onder andere geschikt om te gebruiken bij onderwijs gericht op aandacht voor diversiteit bij palliatieve zorg. (€ 12,50 inclusief verzendkosten).

Pharos stelt gratis werkvormen (MBO en HBO) ter beschikking die horen bij deze film.

- Voor het mbo <https://www.pharos.nl/kennisbank/palliatieve-zorg-twee-werkvormen-bij-de-dvd-ik-heb-een-dokter-in-marokko/>
- Voor het hbo <https://www.pharos.nl/kennisbank/palliatieve-zorg-zeven-werkvormen-voor-de-dvd-ik-heb-een-dokter-in-marokko/>

Sterven op je eigen manier

Beroepstaken: Communicatie, Stervensfase, Zelfzorg

Link: <https://toolbox.pasemeco.nl/?p=753>

Omschrijving:

Middels deze E-learning leer je onderscheid maken tussen verschillende manieren van sterven. Volgens het onderzoek van STEM kunnen mensen in vijf sociale milieus die een levenshouding en waardenoriëntatie delen, onderverdeeld worden. Dit resulteert in vijf verschillende typen mens, die ieder op een eigen manier omgaan met sterven: proactieve, onbevengene, socialen, vertrouwende en rationele. U dient een account aan te maken op de website van Stichting STEM om deze te kunnen benaderen.

Markering van de palliatieve fase

Beroepstaken: Communicatie, Proactieve zorgplanning, Palliatieve zorg & organisatie

Link: <https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1287>

Omschrijving:

Animatiefilmpje (2 min.) over het markeren van de palliatieve fase. Om tijdig de waarden, wensen en behoeften van patiënten te kennen en te kunnen starten met proactieve palliatieve zorg is het belangrijk patiënten die een verhoogde kans hebben om achteruit te gaan en te overlijden als 'palliatief' te markeren. De animatie is te gebruiken als les- en trainingsmateriaal en kan getoond worden op bijeenkomsten. Bij het ontwikkelen van de film is de doelgroep hbo- en wo-studenten en deelnemers aan een basisscholing palliatieve zorg voor ogen gehouden. De animatie geeft een beknopte samenvatting van het markeren van de palliatieve fase.

Zingeving in de palliatieve fase

Beroepstaken: Communicatie, Symptoombestrijding

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1291>

Omschrijving:

Deze animatie (2.18 minuten) 'Zingeving in de palliatieve fase, het Diamantmodel' is ontwikkeld in opdracht van PZNL, in samenwerking met IKNL en prof. Dr. Carlo J.W. Leget, hoogleraar zorgethiek, Universiteit voor Humanistiek. De animatie is te gebruiken als les- en trainingsmateriaal en kan getoond worden op bijeenkomsten. Deze geeft een beknopte samenvatting van het diamant model (ofwel het Ars Moriendi model) en aanbevelingen rond gespreksvoering over de spirituele dimensie. Het Diamantmodel biedt een handvat bij zingevingsvragen.

Hoe ga je om met iemand die in de rouw is?

Beroepstaken: Communicatie,

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1401>

Omschrijving:

Filmpje van 4.35 minuten waarin nabestaanden vertellen wat hen geholpen heeft. Wat zeg je tegen iemand die net een dierbare heeft verloren? In deze video vertellen mensen die iemand kwijtraakten waar zij wel of juist geen behoefte aan hadden.

Gebruikssuggestie

Laat studenten vertellen of ze iemand kennen die in de rouw is en vraag hen hoe ze met deze persoon omgaan. (Of misschien zijn ze zelf in rouw). Wat doen en zeggen ze wel en wat doen en zeggen ze niet. Dit filmpje kan na deze discussie gebruikt worden als leer materiaal.

Complexe omstandigheden in de palliatieve zorg

Beroepstaken: Communicatie, Proactieve zorgplanning, Zelfzorg

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1408>

Omschrijving:

Deze workshop gaat over als de interactie tussen arts en patiënt, het zoeken naar gezamenlijkheid, niet lukt. Wanneer je dit bemerkt komt de vraag naar het waarom. Hoe komt het, welke achterliggende redenen of emoties, persoonlijke eigenschappen kunnen hier bij een rol spelen? Welke signaal heb ik gemist? Wanneer de interactie moeizaam verloopt kan een volgend consult lastig zijn. Het eerste onderdeel 'De arts-patiëntrelatie in zwaar weer' is de titel die uit de e-learning komt. In deze workshop wordt dit onderdeel benoemd als 'lastige consulten' omdat het hier eigenlijk over gaat. In het onderdeel 'Moet alles wat kan?' gaat het over curatieve overbehandeling vs palliatieve onderhandeling. Het laatste onderdeel 'Verlangen naar het einde' komen moeilijke vragen ter sprake in het consult zoals een euthanasiewens van een patiënt of het verlangen naar het einde en waar je als zorgverlener iets mee moet. Het Kwaliteitskader palliatieve zorg Nederland heeft ook aandacht voor complexe omstandigheden en de ethische-juridische aspecten. Het materiaal bestaat uit de powerpoint behorende bij de workshop.

Introductie palliatieve zorg

Beroepstaken: Communicatie, Symptoombestrijding

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1422>

Omschrijving:

Deze workshop is bedoeld als een introductie van het onderwerp palliatieve zorg en is ontwikkeld door IKNL. Binnen deze workshop wordt het volgende besproken: - Kwaliteitskader palliatieve zorg Nederland: definitie, zorgdomeinen en essenties - Het markeren van de palliatieve fase - Generalist en specialist in de palliatieve zorg: hoe vind je elkaar? Wie doet wat - grenzen bepalen - Meetinstrumenten in de palliatieve zorg Het materiaal bestaat uit een powerpoint.

Samen Beslissen

Beroepstaken: Communicatie, Palliatieve zorg & organisatie

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1475>

Omschrijving:

In deze e-learning wordt in stappen uitgelegd hoe 'shared decision making' of gezamenlijke besluitvorming werkt. De student wordt uitgenodigd hier actief over na te denken. Tussendoor worden video's getoond en persoonlijke/reflectieve en inhoudelijke vragen gesteld aan de hand van casuïstiek. Ethische en juridische kwesties, zoals o.a. de vier ethische principes en de WGBO, passeren eveneens de revue. De duur van het doorlopen van de E-learning is 45-60 minuten. Aanmelden voordat je toegang krijgt tot deze e-learning is verplicht. Dit is kosteloos en verloopt snel.

Kennisclip behandelwensen en -grenzen

Beroepstaken: Communicatie, Proactieve zorgplanning

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1556>

Omschrijving:

Een ingesproken powerpoint van 16.30 minuten over behandelwensen en – grenzen, cultureelsensitief communiceren, reanimatie, andere behandelingen en de palliatieve fase.

Zorgpad stervensfase

Beroepstaken: Communicatie, Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding, Samenwerking, Stervensfase

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1561>

Omschrijving:

Kennisclip van 6.34 minuten over het zorgpad stervensfase. De clip beschrijft hoe het zorgregistratie-instrument 'zorgpad stervensfase' ingezet kan worden in de terminale zorgfase. De voorwaarden en de mogelijke uitkomst van het inzetten van het zorgpad stervensfase komen hierin aan bod. De clip sluit aan op de clip "zorg in de stervensfase."

E-learning cursussen palliatieve zorg

Beroepstaken: Communicatie, Proactieve zorgplanning, Symptombestrijding, Stervensfase, Zelfzorg

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1568>

Omschrijving:

Dit onderwijsmateriaal, ontwikkeld door MSD Academy, bestaat uit acht online nascholingsmodules met de onderwerpen introductie palliatieve zorg, communicatie, besluitvorming, slecht nieuws gesprek, complexe omstandigheden, zorg rondom het levenseinde, verlies, verdriet en rouw en tot slot 'krassen op de ziel' over zelfzorg. In ons land is gesteld dat palliatieve zorg geleverd wordt door generalisten, zo nodig met ondersteuning van in palliatieve zorg gespecialiseerde zorgverleners. Hierover is afgesproken. (Zie: Kwaliteitskader palliatieve zorg Nederland <http://www.pallialine.nl>) 'Elke zorgverlener heeft als generalist basiskennis en basisvaardigheden in palliatieve zorg. Vanuit zijn functie integreert hij de kernwaarden, principes, methodes en procedures van palliatieve zorg in de zorg voor een patiënt met een levensbedreigende aandoening of kwetsbaarheid. Het gaat daarbij niet alleen om niet-medicamenteuze en medicamenteuze interventies voor symptombestrijding, maar vooral ook om effectieve communicatie met de patiënt, diens naasten en andere betrokken zorgverleners in de context van markering van de palliatieve fase, gezamenlijke besluitvorming en proactieve zorgplanning. De generalist kent zijn eigen beperkingen en consulteert indien nodig de specialist.' Het e-learning programma bestaande uit een samenhangende serie van (vooralsnog) acht e-learning modules is mede ontwikkeld om hier een positieve verandering in aan te brengen. Om toegang te verkrijgen tot de e-learning modules kan met een inlogcode (verkrijgbaar via info@pasemeco.nl) op de website <http://www.begingoedzorggoed.nl> kosteloos ingelogd worden. Docenten werkzaam aan de geneeskunde opleidingen in Nederland kunnen een serie inlogcodes krijgen om aan studenten te verstrekken.

Advance care planning & Shared decision making

Beroepstaken: Communicatie, Proactieve zorgplanning

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1616>

Omschrijving:

Deze e-learning geeft een korte inleiding over advance care planning en shared decision making. Wanneer is iemand palliatief? Rol van de surprise question. Hoe vindt besluitvorming plaats bij palliatieve patiënten/chronisch zieken? De volgende thema's komen hierbij aan bod: Advance care planning, shared decision, surprise question. NB: Het materiaal bevat SCORM-bestanden; deze zijn niet los te bekijken zijn en ze moeten daarom eerst ingebed worden in bijvoorbeeld Blackboard.

Beroepstaak 2: Proactieve zorgplanning

Samen beslissen: Betere zorg begint met een goed gesprek	12
In gesprek over de laatste levensfase met migranten	12
Palliative care from diagnosis to death	12
Terminaal hartfalen	12
Terminaal hartfalen	12
Gemetastaseerd pancreascarcinoom.....	13
Samen beslissen: De dialoog tussen arts en patiënt.....	13
End of Life: Terminal phase and decision to resuscitate or not	13
Palliatief klinisch redeneren: Angst en depressie	14
Palliatieve Zorg: Behandelopties, keuzes rondom het levenseinde en medisch-ethische besluitvorming	14
Wat is palliatieve zorg?.....	14
Levensende op verzoek	14
Palliatieve zorg	14
Palliatieve casuïstiek.....	15
Markering van de palliatieve fase	15
Amyotrofische laterale sclerose (ALS).....	15
Complexe omstandigheden in de palliatieve zorg	15
E-learning Palliatieve zorg coschap huisartsgeneeskunde	16
Virtuele patiënten casus 'Meneer wong is misselijk'	16
Advance Care Planning	17
Kennisclip behandelwensen en -grenzen	17
Zorg in de stervensfase.....	17
Zorgpad stervensfase	18
Het stervensproces.....	18
E-learning cursussen palliatieve zorg	18
Casuïstiek palliatieve zorg abdomen	19
De 4 dimensies in de palliatieve geneeskunde	19
Advance care planning & Shared decision making	19
De patiënt centraal.....	19

Samen beslissen: Betere zorg begint met een goed gesprek

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=125>

Omschrijving:

E-learning module (15-30 min) over gezamenlijke besluitvorming die door studenten zelfstandig doorlopen kan worden. Er worden verschillende vragen voorgelegd met betrekking tot communicatie en het samen beslissen rond de zorg voor een oncologische patiënt.

In gesprek over de laatste levensfase met migranten

Beroepstaken: Communicatie, Proactieve zorgplanning

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=225>

Omschrijving:

Videofragmenten in vier talen waarin dilemma's in migrantengezinnen worden geschetst. De video's zijn voor Antilliaanse, Chinese, Marokkaanse en Turkse migranten. Ze kunnen ook gebruikt worden om aandacht geven aan de diversiteit in de zorgverlening, om te laten zien hoe er in gezinnen gepraat wordt over leven en dood. Door Pharos beschikbaar gesteld als onderdeel van een voorlichtingsbijeenkomst over palliatieve zorg voor migranten. Het draaiboek voor zo'n voorlichtingsbijeenkomst is te downloaden via: <https://www.pharos.nl/kennisbank/draaiboek-voor-een-voorlichtingsbijeenkomst-over-palliatieve-zorg-voor-migrantenvoorlichters/>

Gebruikssuggestie:

Ook zijn er verwerkingsopdrachten gemaakt. Deze zullen te vinden zijn op: <http://www.pharos.nl/onderwijs>

Tevens zijn er ook e-learnings beschikbaar

via <https://www.pharos.nl/kennisbank/?thema=palliatieve-zorg&soort=lesmateriaal-medisch-onderwijs>

Palliative care from diagnosis to death

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=251>

Omschrijving:

Een Engelstalige Youtube video (4.05 minuten) waarin de basisprincipes van palliatieve zorg toegelicht worden. Middels een getekende animatie wordt de rationale uitgelegd achter vroegtijdige zorgplanning of advance care planning gebaseerd op de drie typische palliatieve ziekte-trajecten. Te gebruiken bij uitleg over de 4 fases van palliatieve zorg en het verloop van palliatieve zorg bij verschillende diagnosegroepen.

Terminaal hartfalen

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=274>

Omschrijving:

Dit is een online casus over palliatief beleid bij een patiënte (95) met terminaal hartfalen. De casus wordt doorlopen aan de hand van een aantal multiple-choice vragen.

Terminaal hartfalen

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=281>

Omschrijving:

Dit is een online casus over palliatief beleid bij een oudere patiënte (80) met gevorderd hartfalen. De casus wordt doorlopen aan de hand van een aantal multiple-choice vragen

Gemetastaseerd pancreascarcinoom

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning

Link:
<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=290>

Omschrijving:

Dit is een online casus over palliatief beleid bij een oudere patiente met pancreascarcinoom. De casus wordt doorlopen aan de hand van een aantal multiple-choice vragen.

Samen beslissen: De dialoog tussen arts en patiënt

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning

Link:
<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=323>

Omschrijving:

Deze video is een mini-college van 9.35 minuten over de dialoog tussen arts en patiënt met betrekking tot samen beslissen. In de video worden de stappen van het gedeelde besluitvormingsproces weergegeven. Daarnaast wordt er aandacht besteed aan de effectiviteit van gezamenlijke besluitvorming op basis van onderzoek.

End of Life: Terminal phase and decision to resuscitate or not

Beroepstaken: Communicatie, Proactieve zorgplanning

Link:
<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=359>

Omschrijving:

Dit (Engelstalig) onderwijs bestaat uit een lessenreeks met een openingsseminar, twee groepsbijeenkomsten en een afsluitend seminar, waarbij end-of-life issues centraal staan. Er worden literatuursuggesties en opdrachten per bijeenkomst gegeven. Studenten krijgen onder andere de opdracht om 4 personen in hun omgeving te bevragen op hun wensen en overwegingen rond reanimatie. Hier vindt een nabespreking van plaats in de groep.

Palliatief klinisch redeneren: Angst en depressie

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=507>

Omschrijving:

Zelfstudie-opdracht om inzicht te verwerven in diagnostiek en behandeling van depressie en angst in de palliatieve fase. Inclusief antwoordendocument.

Palliatieve Zorg: Behandelopties, keuzes rondom het levenseinde en medisch-ethische besluitvorming

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Stervensfase

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=669>

Omschrijving:

Doel van deze e-learningmodule (duur ongeveer 25 minuten) is het opdoen van kennis over palliatieve zorg. Hiermee wordt de basiskennis van alle studenten op één niveau gebracht. Tijdens plenaire bijeenkomsten kan hierdoor meer aandacht gegeven worden aan het ontwikkelen van nieuwe vaardigheden en competenties omtrent palliatieve zorg. Hoofdonderwerpen in deze module zijn: - behandelopties en keuzes rondom het levenseinde - medisch-ethische besluitvorming De e-learning is te vinden op <http://www.medischonderwijs.nl> onder de naam Palliatieve Zorg 3. U dient een account aan te maken om de e-learning te kunnen benaderen.

Wat is palliatieve zorg?

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Samenwerking

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=757>

Omschrijving:

Een kennisclip van 2.29 minuten waarin uitgelegd wordt wat palliatieve zorg is en waarin de basisprincipes van palliatieve zorg toegelicht worden.

Levenseinde op verzoek

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=771>

Omschrijving:

Deze website is speciaal ontwikkeld voor geneeskunde studenten om materialen te kunnen bestuderen rond het onderwerp 'levenseinde op verzoek'. Er is actueel materiaal, zowel richtlijnen en berichten uit de media, terug te vinden dat gebruikt kan worden ter ondersteuning van plenaire lessen, zelfstudieopdrachten of discussiegroepen. Om toegang te krijgen tot de website logt u in met gebruikersnaam 'Pasemeco' en wachtwoord 'toolbox'.

Palliatieve zorg

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding, Palliatieve zorg & organisatie

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1023>

Omschrijving:

Deze kennisclip (8.28 minuten) biedt een inleiding op palliatieve zorg voor studenten geneeskunde. Het gaat onder meer in op fases, herkenbare patronen en specifieke kenmerken van palliatieve zorg. Deze clip is gemaakt door Pasemeco, een landelijke projectgroep die werkt aan integratie van palliatieve zorg in het medisch onderwijs. Pasemeco ontwikkelt hiervoor een toolbox met onderwijsmaterialen, deels bestaand, deels nieuw ontwikkeld. Faculteiten kunnen deze materialen naar eigen inzicht gebruiken en integreren in de basisopleiding. De inhoud van deze clip is gebaseerd op <https://www.pallialine.nl>. Hier is ook verdere informatie te vinden over palliatieve zorg.

Palliatieve casuïstiek

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding, Samenwerking

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1173>

Omschrijving:

In dit document staan vijf casusbeschrijvingen die globaal eenzelfde format volgen met vragen die zo zijn opgesteld dat verschillende relevante palliatieve zorgaspecten geïntegreerd zijn (zoals: klinisch redeneren in een palliatieve setting, nadenken over prognose, multidimensioneel probleemdenken, multidisciplinair beleid opstellen, advanced care planning). Daarnaast worden er soms vragen ter discussie neergelegd om in de groep te bespreken. Inhoudelijk gaan de casus over cervixcarcinoom, maagcarcinoom, pancreascarcinoom, levercirrhose, dementie/frailty.

Markering van de palliatieve fase

Beroepstaken: Communicatie, Proactieve zorgplanning, Palliatieve zorg & organisatie

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1287>

Omschrijving:

Animatiefilmpje (2 min.) over het markeren van de palliatieve fase. Om tijdig de waarden, wensen en behoeften van patiënten te kennen en te kunnen starten met proactieve palliatieve zorg is het belangrijk patiënten die een verhoogde kans hebben om achteruit te gaan en te overlijden als 'palliatief' te markeren. De animatie is te gebruiken als les- en trainingsmateriaal en kan getoond worden op bijeenkomsten. Bij het ontwikkelen van de film is de doelgroep hbo- en wo-studenten en deelnemers aan een basisscholing palliatieve zorg voor ogen gehouden. De animatie geeft een beknopte samenvatting van het markeren van de palliatieve fase.

Amyotrofische laterale sclerose (ALS)

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1334>

Omschrijving:

Bij deze casus van een 54 jarige man met amyotrofische laterale sclerose (ALS) worden een aantal vragen gesteld die studenten kunnen helpen om de symptomen van ALS beter te begrijpen, na te denken over behandelmogelijkheden (palliatieve zorg op vier dimensies) en advance care planning bij ALS.

Complexe omstandigheden in de palliatieve zorg

Niveau: WO met name master

Beroepstaken: Communicatie, Proactieve zorgplanning, Zelfzorg

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1408>

Omschrijving:

Deze workshop gaat over als de interactie tussen arts en patiënt, het zoeken naar gezamenlijkheid, niet lukt. Wanneer je dit bemerkt komt de vraag naar het waarom. Hoe komt het, welke achterliggende redenen of emoties, persoonlijke eigenschappen kunnen hier bij een rol spelen? Welke signaal heb ik gemist? Wanneer de interactie moeizaam verloopt kan een volgend consult lastig zijn. Het eerste onderdeel 'De arts-patiëntrelatie in zwaar weer' is de titel die uit de e-learning komt. In deze workshop wordt dit onderdeel benoemd als 'lastige consulten' omdat het hier eigenlijk over gaat. In het onderdeel 'Moet alles wat kan?' gaat het over curatieve overbehandeling vs palliatieve onderhandeling. Het laatste onderdeel 'Verlangen naar het einde' komen moeilijke vragen ter sprake in het consult zoals een euthanasiewens van een patiënt of het verlangen naar het einde en waar je als zorgverlener iets mee moet. Het Kwaliteitskader palliatieve zorg Nederland heeft ook aandacht voor complexe omstandigheden en de ethische-juridische aspecten. Het materiaal bestaat uit de powerpoint behorende bij de workshop.

E-learning Palliatieve zorg coschap huisartsgeneeskunde

Niveau: WO (master)

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Samenwerking, Stervensfase

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1433>

Omschrijving:

Deze E-learning is gemaakt als voorbereiding op het contactonderwijs tijdens master coschap huisartsgeneeskunde aan het Erasmus MC. De onderwerpen van de e-learning zijn: Markeren wanneer er sprake zou kunnen zijn van palliatieve zorg. De ontwikkeling van palliatieve zorg kunnen beschrijven. Het verschil tussen palliatieve indicatie, palliatieve zorg en terminale zorg kunnen benoemen. Dimensies van lijden kunnen herkennen en beschrijven. De rollen van de huisarts in de palliatieve zorg kunnen omschrijven. Kenmerken van advance care planning (ACP) kunnen benoemen. Het verdere onderwijsmateriaal dat hierbij hoort, is elders in de toolbox te vinden. Het betreft een E learning over einde leven beslissingen, een virtuele patiënten casus en materiaal voor het contactonderwijs.

Virtuele patiënten casus 'Meneer wong is misselijk'

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1439>

Omschrijving:

Deze virtuele patiënten casus gaat over een patiënt met misselijkheid in de palliatieve fase. Het doel van de casus is oefenen met klinisch redeneren. Het onderwijs is ontwikkeld als voorbereiding op het contactonderwijs tijdens master coschap huisartsgeneeskunde aan het Erasmus MC. Het verdere onderwijsmateriaal dat hierbij hoort, is ook te vinden in de toolbox en betreft een E learning over einde leven beslissingen, een E-learning palliatieve zorg en materiaal voor het contactonderwijs. De onderwerpen van de e learning zijn: Markeren wanneer er sprake zou kunnen zijn van palliatieve zorg. De ontwikkeling van palliatieve zorg kunnen beschrijven. Het verschil tussen palliatieve indicatie, palliatieve zorg en terminale zorg kunnen benoemen. Dimensies van lijden kunnen herkennen en beschrijven. De rollen van de huisarts in de palliatieve zorg kunnen omschrijven. Kenmerken van advance care planning (ACP) kunnen benoemen.

Advance Care Planning

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1450>

Omschrijving:

Lesbeschrijving van de werkgroep ACP (advance care planning, ook wel proactieve zorgplanning), onderdeel is van het blok Medical Humanities (Bachelor jaar 3) in onderwijssetting van het UMCU. Het betreft: - de tekst voor studenten in het blokboek - de docenthandleiding - de voorbereidende opdracht voor studenten - beschrijving van het hoorcollege - gedicht horend bij de werkvorm Leerdoelen van het Hoorcollege en de Werkgroep : De student kan: - uitleggen wat het bezwaar is van Sherwin Nuland tegen 'het moderne doodgaan' - aangeven waarin de meerwaarde is gelegen van een mentaliteits-historisch perspectief op de dood - uitleggen wat de kern is van het boek van Philippe Ariès over de (on)getemde dood - benoemen welke periode Philippe Ariès aan de moderne tijd ten voorbeeld stelt, en waarom - uitleggen waarin volgens Philippe Ariès de paradox is gelegen in de moderne omgang met de dood - uitleggen wat Sherwin Nuland bedoelt als hij een accentverschuiving bepleit van de ars moriendi naar de ars vivendi - de rol van mensenrechten beschrijven bij de discussie over levensbeëindiging op verzoek en levensbeëindiging zonder verzoek - uiteenzetten waarom de wetgever bemoeienis heeft met bepaalde MBL - beschrijven welke MBL onder de bepalingen van het Wetboek van Strafrecht en de WTL vallen - beschrijven onder welke voorwaarden euthanasie en hulp bij zelfdoding niet strafbaar zijn - toelichten in welke gevallen euthanasie op basis van een eerdere schriftelijke wilsverklaring op basis van de wet mogelijk is - de rollen aanduiden die a) de Regionale Toetsingscommissie Euthanasie, b) de gemeentelijk lijkschouwer en c) de Officier van justitie spelen in het geval van een euthanasie of hulp bij zelfdoding - een definitie geven van Advance Care Planning (ACP) - beschrijven voor welke groepen patiënten ACP geïndiceerd is - het proces van ACP beschrijven en aangeven wat de belangrijkste uitkomsten zijn - beschrijven welke de belangrijkste obstakels zijn voor het uitvoeren van ACP - reflecteren op eigen waarden ten aanzien van het levenseinde.

Kennisclip behandelwensen en -grenzen

Beroepstaken: Communicatie, Proactieve zorgplanning

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1556>

Omschrijving:

Een ingesproken powerpoint van 16.30 minuten over behandelwensen en -grenzen, cultureelsensitief communiceren, reanimatie, andere behandelingen en de palliatieve fase.

Zorg in de stervensfase

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding, Stervensfase

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1559>

Omschrijving:

Kennisclip van 6.43 minuten over de belangrijkste aandachtspunten bij de zorg voor een patiënt in de stervensfase, ook wel de terminale zorgfase genoemd. Deze kennisclip vormt een tweeluik met de kennisclip Zorgpad stervensfase. Aan bod komen o.a. regievoering, rol van de naaste, symptoombestrijding op vier dimensies en het verloop van de common pathway aan de hand van de waarneembare verschijnselen bij de patiënt.

Zorgpad stervensfase

Beroepstaken: Communicatie, Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding, Samenwerking, Stervensfase

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1561>

Omschrijving:

Kennisclip van 6.34 minuten over het zorgpad stervensfase. De clip beschrijft hoe het zorgregistratie-instrument 'zorgpad stervensfase' ingezet kan worden in de terminale zorgfase. De voorwaarden en de mogelijke uitkomst van het inzetten van het zorgpad stervensfase komen hierin aan bod. De clip sluit aan op de clip "zorg in de stervensfase."

Het stervensproces

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding, Stervensfase

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1563>

Omschrijving:

College over de stervensfase. Besproken worden o.a.: doodsoorzaken, levensverwachting, scenarios van het sterven op basis van het onderliggend lijden en 'the common pathway'.

E-learning cursussen palliatieve zorg

Beroepstaken: Communicatie, Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding, Stervensfase, Zelfzorg

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1568>

Omschrijving:

Dit onderwijsmateriaal, ontwikkeld door MSD Academy, bestaat uit acht online nascholingsmodules met de onderwerpen introductie palliatieve zorg, communicatie, besluitvorming, slecht nieuws gesprek, complexe omstandigheden, zorg rondom het levenseinde, verlies, verdriet en rouw en tot slot 'krassen op de ziel' over zelfzorg. In ons land is gesteld dat palliatieve zorg geleverd wordt door generalisten, zo nodig met ondersteuning van in palliatieve zorg gespecialiseerde zorgverleners. Hierover is afgesproken. (Zie: Kwaliteitskader palliatieve zorg Nederland <http://www.pallialine.nl>) 'Elke zorgverlener heeft als generalist basiskennis en basisvaardigheden in palliatieve zorg. Vanuit zijn functie integreert hij de kernwaarden, principes, methodes en procedures van palliatieve zorg in de zorg voor een patiënt met een levensbedreigende aandoening of kwetsbaarheid. Het gaat daarbij niet alleen om niet-medicamenteuze en medicamenteuze interventies voor symptoombestrijding, maar vooral ook om effectieve communicatie met de patiënt, diens naasten en andere betrokken zorgverleners in de context van markering van de palliatieve fase, gezamenlijke besluitvorming en proactieve zorgplanning. De generalist kent zijn eigen beperkingen en consulteert indien nodig de specialist.' Het e-learning programma bestaande uit een samenhangende serie van (vooralsnog) acht e-learning modules is mede ontwikkeld om hier een positieve verandering in aan te brengen. Om toegang te verkrijgen tot de e-learning modules kan met een inlogcode (verkrijgbaar via info@pasemeco.nl) op de website <http://www.begingoedzorggoed.nl> kosteloos ingelogd worden. Docenten werkzaam aan de geneeskunde opleidingen in Nederland kunnen een serie inlogcodes krijgen om aan studenten te verstrekken.

Casuïstiek palliatieve zorg abdomen

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding, Samenwerking

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1573>

Omschrijving:

Dit materiaal biedt een aantal casusbeschrijvingen met vragen die ontwikkeld zijn voor een blok in de bachelor rond abdominale problematiek. Er wordt globaal eenzelfde format met vragen gevolgd (aangepast aan de casus). Ze zijn zo opgesteld dat verschillende relevante palliatieve zorgaspecten geïntegreerd zijn (zoals: klinisch redeneren in een palliatieve setting, nadenken over prognose, multidimensioneel probleemdenken, multidisciplinair beleid opstellen, advanced care planning). Daarnaast worden er soms vragen ter discussie neergelegd om in de groep te bespreken.

De 4 dimensies in de palliatieve geneeskunde

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Stervensfase

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1613>

Omschrijving:

Deze e-learning geeft een korte inleiding in de kenmerken van palliatieve zorg, met aandacht voor de multidimensionele benadering. Leerdoelen: waar let je op bij de behandeling van een palliatieve patiënt? Waar heb je aandacht voor? Hierbij komen de volgende thema's aan bod: kenmerken en evaluatie van palliatieve zorg, multidimensionele benadering, mantelzorg, existentiële dimensie NB: Het materiaal bevat SCORM-bestanden; deze zijn niet los te bekijken zijn en ze moeten daarom eerst ingebed worden in bijvoorbeeld Blackboard.

Advance care planning & Shared decision making

Beroepstaken: Communicatie, Proactieve zorgplanning

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1616>

Omschrijving:

Deze e-learning geeft een korte inleiding over advance care planning en shared decision making. Wanneer is iemand palliatief? Rol van de surprise question. Hoe vindt besluitvorming plaats bij palliatieve patiënten/chronisch zieken? De volgende thema's komen hierbij aan bod: Advance care planning, shared decision, surprise question. NB: Het materiaal bevat SCORM-bestanden; deze zijn niet los te bekijken zijn en ze moeten daarom eerst ingebed worden in bijvoorbeeld Blackboard.

De patiënt centraal

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Samenwerking, Zelfzorg, Palliatieve zorg & organisatie

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1656>

Omschrijving:

Een opdracht waarin de student gevraagd wordt om aan de hand van een casus te reflecteren over interprofessionele samenwerking, advanced care planning en de 4 dimensies binnen de palliatieve zorg. De opdracht besteedt tevens aandacht aan verschillende perspectieven van toepassing bij deze casus, namelijk die van de arts(en), verpleegkundigen, verzorgenden én de patiënt. Het doel van deze opdracht is om studenten te laten reflecteren en na te laten denken over het optimaliseren van de (chronische) zorg en het management van een individuele patiënt die zich in een palliatief traject bevindt.

Beroepstaak 3: Symptombestrijding

Delier en dementie: overeenkomsten en verschillen	21
Interactieve quiz Besluitvorming in de palliatieve fase.....	21
Spirituele en existentiële dimensie	21
Palliatief klinisch redeneren: Angst en depressie	21
Palliatief klinisch redeneren: Delier	21
Palliatief klinisch redeneren: Dyspneu	21
Palliatief klinisch redeneren: Misselijkheid	21
Palliatief klinisch redeneren: Vermoeidheid	22
Spirituele zorg	22
Probleemgeoriënteerd denken in de palliatieve zorg: Een praktijkboek voor de opleiding en de kliniek	22
Omgaan met levensvragen bij ouderen	22
Introductie Palliatieve Zorg.....	23
Ik heb een dokter in Marokko: de beleving van ziekte en dood in andere culturen	23
Palliatieve zorg	23
Terminaal hartfalen	24
Palliatieve casuïstiek.....	24
Delier.....	24
Zingeving in de palliatieve fase	24
Introductie palliatieve zorg	24
Virtuele patiënten casus 'Meneer wong is misselijk'	25
Ziek zijn in vier dimensies	25
Zorgpad stervensfase	25
Het stervensproces.....	25
E-learning cursussen palliatieve zorg	26
De palliatieve patiënt in de context van het leven	26
Casuïstiek palliatieve zorg abdomen	27
Pijnbestrijding bij patiënten met kanker	27

<p>Delier en dementie: overeenkomsten en verschillen</p> <p>Beroepstaken: Symptoombestrijding</p> <p>Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=130</p>	<p>Omschrijving:</p> <p>Een video van 7 minuten welke in te zetten is al kennisclip. Deze video gaat over delier en dementie, twee veelvoorkomende cognitieve stoornissen. De ziektebeelden kunnen heel erg op elkaar lijken wat de diagnostiek kan bemoeilijken. De video gaat in op de overeenkomsten en verschillen tussen delier en dementie.</p>
<p>Interactieve quiz Besluitvorming in de palliatieve fase</p> <p>Beroepstaken: Symptoombestrijding, Samenwerking</p> <p>Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=272</p>	<p>Omschrijving:</p> <p>Dit is een korte online quiz behorend bij de methode Besluitvorming in de palliatieve fase, die artsen, verpleegkundigen en apothekers structuur biedt bij weloverwogen symptoommanagement.</p>
<p>Spirituele en existentiële dimensie</p> <p>Beroepstaken: Symptoombestrijding</p> <p>Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=292</p>	<p>Omschrijving:</p> <p>Dit is een online quiz over de spirituele en existentiële dimensie in de palliatieve zorg. De quiz bestaat uit een aantal multiple-choice vragen waarbij één vraag een casus introduceert van een 49-jarige man met coloncarcinoom.</p>
<p>Palliatief klinisch redeneren: Angst en depressie</p> <p>Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding</p> <p>Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=507</p>	<p>Omschrijving:</p> <p>Zelfstudie-opdracht om inzicht te verwerven in diagnostiek en behandeling van depressie en angst in de palliatieve fase. Inclusief antwoordendocument.</p>
<p>Palliatief klinisch redeneren: Delier</p> <p>Beroepstaken: Symptoombestrijding</p> <p>Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=528</p>	<p>Omschrijving:</p> <p>In de huidige zelfstudie-opdracht zal de nadruk liggen op de praktische toepassing van de Richtlijn Delier. Centraal staat de zorg voor de patiënt, waarbij er aandacht is voor structurele analyse van de somatiek met bijbehorende diagnostische stappen en de (niet-)medicamenteuze behandeling van een delier. Met als leerdoelen het leren van multifactoriele oorzaken van een delier, het opstellen van een differentiaal diagnostisch plan voor een gestructureerde analyse naar de mogelijke onderliggende oorzaken van het delier en kennis van niet-medicamenteuze en medicamenteuze behandeling van een delier. Inclusief antwoorden.</p>
<p>Palliatief klinisch redeneren: Dyspneu</p> <p>Beroepstaken: Symptoombestrijding</p> <p>Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=532</p>	<p>Omschrijving:</p> <p>Deze zelfstudie-opdracht is bedoeld om inzicht verwerven in diagnostiek en behandeling van dyspneu in de palliatieve fase. Inclusief antwoorden.</p>
<p>Palliatief klinisch redeneren: Misselijkheid</p> <p>Beroepstaken: Symptoombestrijding</p> <p>Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=537</p>	<p>Omschrijving:</p> <p>Het doel van de zelfstudieopdracht is om inzicht te verwerven in diagnostiek en behandeling van misselijkheid, braken en ileus in de palliatieve fase. Inclusief antwoordsleutel.</p>

**Palliatief klinisch redeneren:
Vermoeidheid**

Beroepstaken: Symptoombestrijding

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=541>

Omschrijving:

Deze zelfstudie-opdracht heeft als doel om inzicht te krijgen over beloop en mogelijke interventies bij vermoeidheid in de palliatieve fase. Inclusief antwoorden.

Spirituele zorg

Beroepstaken: Communicatie,
Symptoombestrijding, Zelfzorg

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=545>

Omschrijving:

Deze zelfstudieopdrachten zijn onderverdeeld in een aantal thema's: zingeving en spiritualiteit, waarden, frustratie en ruimte, sterven en zingeving en krachtbronnen. Gebruik het ZSO samen met de volgende bronnen:

- Betekenis geven – een essentiële menselijke functie: de spirituele zelfbeleving van psychiatrische patiënten- Berger (2014)
- Filmpje "Keetje Bosma gaat dood" via <https://vimeo.com/161591481>.
- Richtlijn zingeving en spiritualiteit in de palliatieve fase (2018).

Kwaliteitskader palliatieve zorg Nederland, domein 6 Spirituele dimensie/ inleiding. <http://www.pallialine.nl>

**Probleemgeoriënteerd denken in de
palliatieve zorg: Een praktijkboek voor
de opleiding en de kliniek**

Beroepstaken: Symptoombestrijding,
Stervensfase

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=619>

Omschrijving:

Boek van S.M. de Hosson, et al over behandeling van symptomen en specifieke scenario's (allochtone patiënt, mantelzorg, jongvolwassenen, dementie, seksualiteit, gecompliceerde rouw, euthanasie, anesthesiologische invasieve pijnbehandeling en palliatieve sedatie) in de palliatieve zorg. In elk hoofdstuk wordt een symptoom of specifiek probleem behandeld door middel van het doorlopen van een casus met vragen die door studenten beantwoord kunnen worden alvorens verder te lezen.

Omgaan met levensvragen bij ouderen

Beroepstaken: Symptoombestrijding,
Zelfzorg

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=655>

Omschrijving:

Interactieve website ('webapp') met verschillende onderdelen: theorie, opdrachten, groepstijdlijn en mijn tijdlijn. Met deze webapp is het mogelijk om kennis te verkrijgen, opdrachten uit te voeren en te reflecteren (persoonlijk of in groep) rond levensvragen, zingeving en/of spiritualiteit. Enerzijds richt de website zich op persoonlijke reflectie, maar ook op het in gesprek gaan met ouderen over levensvragen. De spirituele dimensie kan hiermee vorm krijgen. De webapp kan individueel of in (een zelf samen te stellen) groep gebruikt worden. Er is een aparte docentenhandleiding beschikbaar. Voor de applicatie worden groepslicenties verstrekt voor een groep van minimaal 5 personen. De webapp kan worden besteld door te mailen naar applevensvragen@viaa.nl.

Demo-versie beschikbaar middels:

Ga naar www.viaadeelleren.nl

Inlognaam: viaademo@gmail.com

Wachtwoord: Levensvragen

Introductie Palliatieve Zorg

Beroepstaken: Symptoombestrijding

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=661>

Omschrijving:

E-learning van ongeveer 30 minuten over palliatieve zorg via <http://www.medischonderwijs.nl> (naam: Introductie Palliatieve Zorg). Een aantal basisprincipes in de palliatieve zorg worden interactief belicht en daarnaast wordt ingegaan op pijn en pijnbehandeling. Deze module kan zelfstandig door studenten uitgevoerd worden, eventueel als voorbereiding op een verdiepende groepsbijeenkomst. De e-learning is te vinden op <http://www.medischonderwijs.nl> onder de naam Introductie Palliatieve Zorg. U dient een account aan te maken om de e-learning te kunnen benaderen.

Ik heb een dokter in Marokko: de beleving van ziekte en dood in andere culturen

Beroepstaken: Communicatie

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=740>

Omschrijving:

De videofilm 'Ik heb een dokter in Marokko' laat op indringende wijze zien hoe patiënten van niet-westerse afkomst omgaan met ziekte en dood. De film geeft een bijzondere inkijk in gewoonten en geloofsovertuigingen bij ziekte, in verwachtingen jegens de zorg(verleners) en rituelen rond het levenseinde.

De film volgt allochtone patiënten en hun familie in Nederland, maar speelt zich tevens af in een Marokkaanse kliniek. De verschillen zijn groot. In de verhouding tussen arts en patiënt bijvoorbeeld, in de rol van de familie of in het brengen van slecht nieuws.

'Ik heb een dokter in Marokko' is geen blauwdruk voor het omgaan met patiënten uit andere culturen. Daarvoor is elke patiënt en elke cultuur te verschillend. Doel is om mensen die in de zorg (gaan) werken een verrijkend beeld te geven van een andere beleving en verwachting van zorg.

Onder andere geschikt om te gebruiken bij onderwijs gericht op aandacht voor diversiteit bij palliatieve zorg. (€ 12,50 inclusief verzendkosten).

Pharos stelt gratis werkvormen (MBO en HBO) ter beschikking die horen bij deze film.

- Voor het mbo <https://www.pharos.nl/kennisbank/palliatieve-zorg-twee-werkvormen-bij-de-dvd-ik-heb-een-dokter-in-marokko/>
- Voor het hbo <https://www.pharos.nl/kennisbank/palliatieve-zorg-zeven-werkvormen-voor-de-dvd-ik-heb-een-dokter-in-marokko/>

Palliatieve zorg

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding, Palliatieve zorg & organisatie

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1023>

Omschrijving:

Deze kennisclip (8.28 minuten) biedt een inleiding op palliatieve zorg voor studenten geneeskunde. Het gaat onder meer in op fases, herkenbare patronen en specifieke kenmerken van palliatieve zorg. Deze clip is gemaakt door Pasemeco, een landelijke projectgroep die werkt aan integratie van palliatieve zorg in het medisch onderwijs. Pasemeco ontwikkelt hiervoor een toolbox met onderwijsmaterialen, deels bestaand, deels nieuw ontwikkeld. Faculteiten kunnen deze materialen naar eigen inzicht gebruiken en integreren in de basisopleiding.

De inhoud van deze clip is gebaseerd op <https://www.pallialine.nl>. Hier is ook verdere informatie te vinden over palliatieve zorg.

Terminaal hartfalen

Beroepstaken: Symptoombestrijding

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1170>

Omschrijving:

Deze casus biedt een beschrijving van een patiënte met terminaal hartfalen met enkele discussievragen voor de student.

Palliatieve casuïstiek

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding, Samenwerking

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1173>

Omschrijving:

In dit document staan vijf casusbeschrijvingen die globaal eenzelfde format volgen met vragen die zo zijn opgesteld dat verschillende relevante palliatieve zorgaspecten geïntegreerd zijn (zoals: klinisch redeneren in een palliatieve setting, nadenken over prognose, multidimensioneel probleemdenken, multidisciplinair beleid opstellen, advanced care planning). Daarnaast worden er soms vragen ter discussie neergelegd om in de groep te bespreken. Inhoudelijk gaan de casus over cervixcarcinoom, maagcarcinoom, pancreascarcinoom, levercirrhose, dementie/frailty.

Delier

Beroepstaken: Symptoombestrijding

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1289>

Omschrijving:

Deze animatie (2 minuten) over 'Delier in de palliatieve fase' is ontwikkeld in opdracht van Coöperatie Palliatieve Zorg Nederland (PZNL), in samenwerking met IKNL en dr. Paul Dautzenberg, geriater JBZ en dr. Fabienne J.H. Magdelijn, internist ouderengeneeskunde MUMC+. De richtlijn delier (2010) heeft als basis gediend. Er wordt verwezen naar de DOS-schaal.

Gebruikssuggestie:

De film is te gebruiken als les- en trainingsmateriaal en kan getoond worden op bijeenkomsten. Bij het ontwikkelen van de film is de doelgroep hbo- en wo-studenten en deelnemers aan een basisscholing palliatieve zorg voor ogen gehouden. De film geeft een beknopte samenvatting over delier in de palliatieve fase.

Zingeving in de palliatieve fase

Beroepstaken: Communicatie, Symptoombestrijding

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1291>

Omschrijving:

Deze animatie (2.18 minuten) 'Zingeving in de palliatieve fase, het Diamantmodel' is ontwikkeld in opdracht van PZNL, in samenwerking met IKNL en prof. Dr. Carlo J.W. Leget, hoogleraar zorgethiek, Universiteit voor Humanistiek. De animatie is te gebruiken als les- en trainingsmateriaal en kan getoond worden op bijeenkomsten. Deze geeft een beknopte samenvatting van het diamant model (ofwel het Ars Moriendi model) en aanbevelingen rond gespreksvoering over de spirituele dimensie. Het Diamantmodel biedt een handvat bij zingevingvragen.

Introductie palliatieve zorg

Beroepstaken: Communicatie, Symptoombestrijding

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1422>

Omschrijving:

Deze workshop is bedoeld als een introductie van het onderwerp palliatieve zorg en is ontwikkeld door IKNL. Binnen deze workshop wordt het volgende besproken: - Kwaliteitskader palliatieve zorg Nederland: definitie, zorgdomeinen en essenties - Het markeren van de palliatieve fase - Generalist en specialist in de palliatieve zorg: hoe vind je elkaar? Wie doet wat - grenzen bepalen - Meetinstrumenten in de palliatieve zorg Het materiaal bestaat uit een powerpoint.

Virtuele patiënten casus 'Meneer wong is misselijk'

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1439>

Omschrijving:

Deze virtuele patiënten casus gaat over een patiënt met misselijkheid in de palliatieve fase. Het doel van de casus is oefenen met klinisch redeneren. Het onderwijs is ontwikkeld als voorbereiding op het contactonderwijs tijdens master coschap huisartsgeneeskunde aan het Erasmus MC. Het verdere onderwijsmateriaal dat hierbij hoort, is ook te vinden in de toolbox en betreft een E learning over einde leven beslissingen, een E-learning palliatieve zorg en materiaal voor het contactonderwijs. De onderwerpen van de e learning zijn: Markeren wanneer er sprake zou kunnen zijn van palliatieve zorg. De ontwikkeling van palliatieve zorg kunnen beschrijven. Het verschil tussen palliatieve indicatie, palliatieve zorg en terminale zorg kunnen benoemen. Dimensies van lijden kunnen herkennen en beschrijven. De rollen van de huisarts in de palliatieve zorg kunnen omschrijven. Kenmerken van advance care planning (ACP) kunnen benoemen.

Ziek zijn in vier dimensies

Beroepstaken: Symptoombestrijding

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1535>

Omschrijving:

Deze leertaak is onderdeel van de leerlijn communicatie-zingeving. Dit onderwijsmateriaal richt zich op een introductie van palliatieve zorg en het kennismaken met de vier dimensies van ziek zijn en zorg. Studenten ontvangen vijf patiëntcasus uit de palliatieve zorg met een korte beschrijving en een kennisclip over palliatieve zorg. Hierbij wordt hen gevraagd om • Verschillende dimensies van ziek zijn te herkennen in de casus • Verbanden te leggen tussen problematiek in de verschillende dimensies • De zorg voor de patiënt af te stemmen op de problematiek in alle dimensies Er is een studenteninstructie en een docenteninstructie bij deze leertaak beschikbaar. Daarnaast is er een document met aanvullende informatie over de dimensies in de palliatieve fase en specifiek informatie over de zingevingsdimensie. In de docenteninstructie worden verschillende suggesties gegeven om het materiaal te gebruiken met de studenten

Zorgpad stervensfase

Beroepstaken: Communicatie, Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding, Samenwerking, Stervensfase

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1561>

Omschrijving:

Kennisclip van 6.34 minuten over het zorgpad stervensfase. De clip beschrijft hoe het zorgregistratie-instrument 'zorgpad stervensfase' ingezet kan worden in de terminale zorgfase. De voorwaarden en de mogelijke uitkomst van het inzetten van het zorgpad stervensfase komen hierin aan bod. De clip sluit aan op de clip "zorg in de stervensfase.

Het stervensproces

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding, Stervensfase

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1563>

Omschrijving:

College over de stervensfase. Besproken worden o.a.: doodsoorzaken, levensverwachting, scenarios van het sterven op basis van het onderliggend lijden en 'the common pathway'.

E-learning cursussen palliatieve zorg

Beroepstaken: Communicatie, Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding, Stervensfase, Zelfzorg

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1568>

Omschrijving:

Dit onderwijsmateriaal, ontwikkeld door MSD Academy, bestaat uit acht online nascholingsmodules met de onderwerpen introductie palliatieve zorg, communicatie, besluitvorming, slecht nieuws gesprek, complexe omstandigheden, zorg rondom het levenseinde, verlies, verdriet en rouw en tot slot 'krassen op de ziel' over zelfzorg. In ons land is gesteld dat palliatieve zorg geleverd wordt door generalisten, zo nodig met ondersteuning van in palliatieve zorg gespecialiseerde zorgverleners. Hierover is afgesproken. (Zie: Kwaliteitskader palliatieve zorg Nederland <http://www.pallialine.nl>) 'Elke zorgverlener heeft als generalist basiskennis en basisvaardigheden in palliatieve zorg. Vanuit zijn functie integreert hij de kernwaarden, principes, methodes en procedures van palliatieve zorg in de zorg voor een patiënt met een levensbedreigende aandoening of kwetsbaarheid. Het gaat daarbij niet alleen om niet-medicamenteuze en medicamenteuze interventies voor symptoombestrijding, maar vooral ook om effectieve communicatie met de patiënt, diens naasten en andere betrokken zorgverleners in de context van markering van de palliatieve fase, gezamenlijke besluitvorming en proactieve zorgplanning. De generalist kent zijn eigen beperkingen en consulteert indien nodig de specialist.' Het e-learning programma bestaande uit een samenhangende serie van (vooralsnog) acht e-learning modules is mede ontwikkeld om hier een positieve verandering in aan te brengen. Om toegang te verkrijgen tot de e-learning modules kan met een inlogcode (verkrijgbaar via info@pasemeco.nl) op de website <http://www.begingoedzorggoed.nl> kosteloos ingelogd worden. Docenten werkzaam aan de geneeskunde opleidingen in Nederland kunnen een serie inlogcodes krijgen om aan studenten te verstrekken.

De palliatieve patiënt in de context van het leven

Beroepstaken: Symptoombestrijding

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1570>

Omschrijving:

Deze leertaak is onderdeel van de leerlijn communicatie-zingeving. Het doel van deze leertaak is om studenten de palliatieve patiënt in de context van zijn of haar leven te leren zien. Daarbij is het expliciet de bedoeling om te reflecteren op wat de studenten zelf raakt en wat voor de patiënt blijkbaar belangrijk is, afgaande op de informatie die uit verschillende videofragmenten te halen is. Ook kan ingegaan worden op de communicatie: Waar zouden studenten op doorvragen? Waar voelen zij misschien een terughoudendheid om door te vragen? En hoe kijken zij aan tegen de context van de patiënt? In welke mate denken zij dat dit relevant is voor hun toekomstig werk als arts?

Gebruikssuggesties:

In de docentenhandleiding zijn diverse mogelijkheden voor het gebruik beschreven.

Casuïstiek palliatieve zorg abdomen

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding, Samenwerking

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1573>

Omschrijving:

Dit materiaal biedt een aantal casusbeschrijvingen met vragen die ontwikkeld zijn voor een blok in de bachelor rond abdominale problematiek. Er wordt globaal eenzelfde format met vragen gevolgd (aangepast aan de casus). Ze zijn zo opgesteld dat verschillende relevante palliatieve zorgaspecten geïntegreerd zijn (zoals: klinisch redeneren in een palliatieve setting, nadenken over prognose, multidimensioneel probleemdenken, multidisciplinair beleid opstellen, advanced care planning). Daarnaast worden er soms vragen ter discussie neergelegd om in de groep te bespreken.

Pijnbestrijding bij patiënten met kanker

Beroepstaken: Symptoombestrijding

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1644>

Omschrijving:

Een zelfstudie-opdracht over pijnbestrijding bij patiënten met kanker. Er zijn 10 delen die achter elkaar gekeken kunnen worden of los als korte modules. Elk filmfragment gaat over een ander aspect van pijnbestrijding bij kanker, waarna een aantal vragen hierover worden gesteld. De 10 filmfragmenten en bijbehorende vragen gaan over: 1 Inleiding pijn 2 Behandeling inleiding 3 Behandeling neuropatische pijn 4 Behandeling van nociceptieve pijn WHO ladder 5 Regels voor het voorschrijven van opioïden 6 Middelen bij doorbraakpijn 7 Opioïden bijwerkingen 8 Soorten opioïden (morfine/fentanyl/methadon) 9 Wat als het moeilijk gaat? 10 Invasieve pijnbehandeling Ter ondersteuning kan het hoofdstuk pijn bij kanker H10 uit het "handboek pijngeneeskunde" van Huygen et. al. (ISBN 9789058982407) gebruikt worden.

Beroepstaak 4: Samenwerking

Stappenplan moreel beraad	29
Interactieve quiz Besluitvorming in de palliatieve fase.....	29
Wat is palliatieve zorg?.....	29
Gecompliceerd ontslag en thuiszorgtechnologie	29
Palliatieve casuïstiek.....	30
E-learning Palliatieve zorg coschap huisartsgeneeskunde	30
Zorg in de stervensfase.....	30
Zorgpad stervensfase	30
casuïstiek palliatieve zorg abdomen	30
De patiënt centraal.....	31

<p>Stappenplan moreel beraad Beroepstaken: Samenwerking, Zelfzorg Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=200</p>	<p>Omschrijving: Beschrijving van een stappenplan om moreel beraad te voeren. Aan de hand van dit stappenplan kan een dilemma van een casus worden uitgewerkt. Het stappenplan bestaat uit 7 stappen/vragen: 1. Wat is de morele vraag? 2. Wie zijn de betrokkenen? 3. Wie moet er beslissen? 4. Welke informatie heb ik nodig? 5. Wat zijn de argumenten? 6. Wat is mijn conclusie? 7. Hoe voel ik mij nu? Iedere stap wordt in de tekst uitgewerkt. Normen, waarden en overtuigingen komen aan bod. Om er mee te kunnen werken is het van belang dat er een goede casus is om te bespreken en dat de deelnemers een vragende en onderzoekende houding innemen.</p>
<p>Interactieve quiz Besluitvorming in de palliatieve fase Beroepstaken: Symptoombestrijding, Samenwerking Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=272</p>	<p>Omschrijving: Dit is een korte online quiz behorend bij de methode Besluitvorming in de palliatieve fase, die artsen, verpleegkundigen en apothekers structuur biedt bij weloverwogen symptoommanagement.</p>
<p>Wat is palliatieve zorg? Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Samenwerking Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=757</p>	<p>Omschrijving: Een kennisclip van 2.29 minuten waarin uitgelegd wordt wat palliatieve zorg is en waarin de basisprincipes van palliatieve zorg toegelicht worden.</p>
<p>Gecompliceerd ontslag en thuiszorgtechnologie Beroepstaken: Samenwerking, Palliatieve zorg & organisatie Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1001</p>	<p>Omschrijving: Dit materiaal bevat 2 onderdelen die los van elkaar of gecombineerd aangeboden kunnen worden. 1) Een voorbeeld van een zelfstudie-opdracht. Deze kan als voorbereiding op het tweede materiaal, de werkgroep, of los gebruikt worden. Hierin leren studenten omstandigheden van gecompliceerd ontslag, procedure tot acuut ontslag, en opties voor thuishetchnologie in palliatieve setting. 2) Een voorbeeld van een werkgroep, waarin studenten leren door het samen bediscussiëren van een casus hoe ze gestructureerd een complexe ontslag kunnen uitvoeren. Onderdelen die hierbij aan bod komen zijn: tijdige, systematische inventarisatie van symptomen, noodzakelijke behandelingen en zorgbehoefte is gewenst. De student leert: - De ontslagprocedure van een patiënt die zich in een palliatief traject bevindt - De wijze waarop de thuiszorgtechnologie kan aangevraagd worden zodanig dat de huisarts en de thuiszorgverpleegkundige voor een goede opvang thuis kunnen zorgen als een patiënt naar huis wil of kan. - Hoe de thuiszorgtechnologie in te zetten, te programmeren en op te volgen</p>

<p>Palliatieve casuïstiek Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding, Samenwerking Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1173</p>	<p>Omschrijving: In dit document staan vijf casusbeschrijvingen die globaal eenzelfde format volgen met vragen die zo zijn opgesteld dat verschillende relevante palliatieve zorgaspecten geïntegreerd zijn (zoals: klinisch redeneren in een palliatieve setting, nadenken over prognose, multidimensioneel probleemdenken, multidisciplinair beleid opstellen, advanced care planning). Daarnaast worden er soms vragen ter discussie neergelegd om in de groep te bespreken. Inhoudelijk gaan de casus over cervixcarcinoom, maagcarcinoom, pancreascarcinoom, levercirrhose, dementie/frailty.</p>
<p>E-learning Palliatieve zorg coschap huisartsgeneeskunde Niveau: WO (master) Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Samenwerking, Stervensfase Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1433</p>	<p>Omschrijving: Deze E-learning is gemaakt als voorbereiding op het contactonderwijs tijdens master coschap huisartsgeneeskunde aan het Erasmus MC. De onderwerpen van de e-learning zijn: Markeren wanneer er sprake zou kunnen zijn van palliatieve zorg. De ontwikkeling van palliatieve zorg kunnen beschrijven. Het verschil tussen palliatieve indicatie, palliatieve zorg en terminale zorg kunnen benoemen. Dimensies van lijden kunnen herkennen en beschrijven. De rollen van de huisarts in de palliatieve zorg kunnen omschrijven. Kenmerken van advance care planning (ACP) kunnen benoemen. Het verdere onderwijsmateriaal dat hierbij hoort, is elders in de toolbox te vinden. Het betreft een E learning over einde leven beslissingen, een virtuele patiënten casus en materiaal voor het contactonderwijs.</p>
<p>Zorg in de stervensfase Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding, Stervensfase Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1559</p>	<p>Omschrijving: Kennisclip van 6.43 minuten over de belangrijkste aandachtspunten bij de zorg voor een patiënt in de stervensfase, ook wel de terminale zorgfase genoemd. Deze kennisclip vormt een tweeluik met de kennisclip Zorgpad stervensfase. Aan bod komen o.a. regievoering, rol van de naaste, symptoombestrijding op vier dimensies en het verloop van de common pathway aan de hand van de waarneembare verschijnselen bij de patiënt.</p>
<p>Zorgpad stervensfase Beroepstaken: Communicatie, Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding, Samenwerking, Stervensfase Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1561</p>	<p>Omschrijving: Kennisclip van 6.34 minuten over het zorgpad stervensfase. De clip beschrijft hoe het zorgregistratie-instrument 'zorgpad stervensfase' ingezet kan worden in de terminale zorgfase. De voorwaarden en de mogelijke uitkomst van het inzetten van het zorgpad stervensfase komen hierin aan bod. De clip sluit aan op de clip "zorg in de stervensfase."</p>
<p>casuïstiek palliatieve zorg abdomen Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding, Samenwerking Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1573</p>	<p>Omschrijving: Dit materiaal biedt een aantal casusbeschrijvingen met vragen die ontwikkeld zijn voor een blok in de bachelor rond abdominale problematiek. Er wordt globaal eenzelfde format met vragen gevolgd (aangepast aan de casus). Ze zijn zo opgesteld dat verschillende relevante palliatieve zorgaspecten geïntegreerd zijn (zoals: klinisch redeneren in een palliatieve setting, nadenken over prognose, multidimensioneel probleemdenken, multidisciplinair beleid opstellen, advanced care planning). Daarnaast worden er soms vragen ter discussie neergelegd om in de groep te bespreken.</p>

De patiënt centraal

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Samenwerking, Zelfzorg, Palliatieve zorg & organisatie

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1656>

Omschrijving:

Een opdracht waarin de student gevraagd wordt om aan de hand van een casus te reflecteren over interprofessionele samenwerking, advanced care planning en de 4 dimensies binnen de palliatieve zorg. De opdracht besteedt tevens aandacht aan verschillende perspectieven van toepassing bij deze casus, namelijk die van de arts(en), verpleegkundigen, verzorgenden én de patiënt. Het doel van deze opdracht is om studenten te laten reflecteren en na te laten denken over het optimaliseren van de (chronische) zorg en het management van een individuele patiënt die zich in een palliatief traject bevindt.

Beroepstaak 5: Stervensfase

Lijkschouw	33
Probleemgeoriënteerd denken in de palliatieve zorg: Een praktijkboek voor de opleiding en de kliniek	33
Palliatieve Zorg: Behandelopties, keuzes rondom het levenseinde en medisch-ethische besluitvorming	33
Sterven op je eigen manier	33
E-learning Palliatieve zorg coschap huisartsgeneeskunde	34
Zorg in de stervensfase	34
Zorgpad stervensfase	34
Het stervensproces	34
E-learning cursussen palliatieve zorg	35
De 4 dimensies in de palliatieve geneeskunde	35

<p>Lijkschouw Beroepstaken: Stervensfase Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=117</p>	<p>Omschrijving: E-module met interactieve 3D-beelden van diverse locaties van overlijden met overledene, variërend van verwacht natuurlijk overlijden tot verdachte niet natuurlijke dood. De student kan extra informatie opvragen in het beeld en doorloopt aan de hand van vragen en achtergrondinformatie het proces van de lijkschouw. Zelfstandig gebruik door studenten mogelijk. Kan ook in combinatie met een plenaire nabespreking. Voor meer informatie rondom het in gebruik nemen van deze e-module kunt u contact opnemen met info@pasemeco.nl om het contactadres bij het UMCU te krijgen. Een impressie van de module middels screenshots kunt u hieronder vinden.</p>
<p>Probleemgeoriënteerd denken in de palliatieve zorg: Een praktijkboek voor de opleiding en de kliniek Beroepstaken: Symptoombestrijding, Stervensfase Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=619</p>	<p>Omschrijving: Boek van S.M. de Hosson, et al over behandeling van symptomen en specifieke scenario's (allochtone patiënt, mantelzorg, jongvolwassenen, dementie, seksualiteit, gecompliceerde rouw, euthanasie, anesthesiologische invasieve pijnbehandeling en palliatieve sedatie) in de palliatieve zorg. In elk hoofdstuk wordt een symptoom of specifiek probleem behandeld door middel van het doorlopen van een casus met vragen die door studenten beantwoord kunnen worden alvorens verder te lezen.</p>
<p>Palliatieve Zorg: Behandeloptyes, keuzes rondom het levenseinde en medisch-ethische besluitvorming Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Stervensfase Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=669</p>	<p>Omschrijving: Doel van deze e-learningmodule (duur ongeveer 25 minuten) is het opdoen van kennis over palliatieve zorg. Hiermee wordt de basiskennis van alle studenten op één niveau gebracht. Tijdens plenaire bijeenkomsten kan hierdoor meer aandacht gegeven worden aan het ontwikkelen van nieuwe vaardigheden en competenties omtrent palliatieve zorg. Hoofdonderwerpen in deze module zijn: - behandelopties en keuzes rondom het levenseinde - medisch-ethische besluitvorming De e-learning is te vinden op http://www.medischonderwijs.nl onder de naam Palliatieve Zorg 3. U dient een account aan te maken om de e-learning te kunnen benaderen.</p>
<p>Sterven op je eigen manier Beroepstaken: Communicatie, Stervensfase, Zelfzorg Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=753</p>	<p>Omschrijving: Middels deze E-learning leer je onderscheid maken tussen verschillende manieren van sterven. Volgens het onderzoek van STEM kunnen mensen in vijf sociale milieus die een levenshouding en waardenoriëntatie delen, onderverdeeld worden. Dit resulteert in vijf verschillende typen mens, die ieder op een eigen manier omgaan met sterven: proactieve, onbevengene, socialen, vertrouwende en rationele. U dient een account aan te maken op de website van Stichting STEM om deze te kunnen benaderen.</p>

<p>E-learning Palliatieve zorg coschap huisartsgeneeskunde</p> <p>Niveau: WO (master)</p> <p>Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Samenwerking, Stervensfase</p> <p>Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1433</p>	<p>Omschrijving:</p> <p>Deze E-learning is gemaakt als voorbereiding op het contactonderwijs tijdens master coschap huisartsgeneeskunde aan het Erasmus MC. De onderwerpen van de E-learning zijn: Markeren wanneer er sprake zou kunnen zijn van palliatieve zorg. De ontwikkeling van palliatieve zorg kunnen beschrijven. Het verschil tussen palliatieve indicatie, palliatieve zorg en terminale zorg kunnen benoemen. Dimensies van lijden kunnen herkennen en beschrijven. De rollen van de huisarts in de palliatieve zorg kunnen omschrijven. Kenmerken van advance care planning (ACP) kunnen benoemen. Het verdere onderwijsmateriaal dat hierbij hoort, is elders in de toolbox te vinden. Het betreft een E-learning over einde leven beslissingen, een virtuele patiënten casus en materiaal voor het contactonderwijs.</p>
<p>Zorg in de stervensfase</p> <p>Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding, Stervensfase</p> <p>Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1559</p>	<p>Omschrijving:</p> <p>Kennisclip van 6.43 minuten over de belangrijkste aandachtspunten bij de zorg voor een patiënt in de stervensfase, ook wel de terminale zorgfase genoemd. Deze kennisclip vormt een tweeluik met de kennisclip Zorgpad stervensfase. Aan bod komen o.a. regievoering, rol van de naaste, symptoombestrijding op vier dimensies en het verloop van de common pathway aan de hand van de waarneembare verschijnselen bij de patiënt.</p>
<p>Zorgpad stervensfase</p> <p>Beroepstaken: Communicatie, Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding, Samenwerking, Stervensfase</p> <p>Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1561</p>	<p>Omschrijving:</p> <p>Kennisclip van 6.34 minuten over het zorgpad stervensfase. De clip beschrijft hoe het zorgregistratie-instrument 'zorgpad stervensfase' ingezet kan worden in de terminale zorgfase. De voorwaarden en de mogelijke uitkomst van het inzetten van het zorgpad stervensfase komen hierin aan bod. De clip sluit aan op de clip "zorg in de stervensfase.</p>
<p>Het stervensproces</p> <p>Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding, Stervensfase</p> <p>Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1563</p>	<p>Omschrijving:</p> <p>College over de stervensfase. Besproken worden o.a.: doodsoorzaken, levensverwachting, scenarios van het sterven op basis van het onderliggend lijden en 'the common pathway'.</p>

E-learning cursussen palliatieve zorg

Beroepstaken: Communicatie, Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding, Stervensfase, Zelfzorg

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1568>

Omschrijving:

Dit onderwijsmateriaal, ontwikkeld door MSD Academy, bestaat uit acht online nascholingsmodules met de onderwerpen introductie palliatieve zorg, communicatie, besluitvorming, slecht nieuws gesprek, complexe omstandigheden, zorg rondom het levenseinde, verlies, verdriet en rouw en tot slot 'krassen op de ziel' over zelfzorg. In ons land is gesteld dat palliatieve zorg geleverd wordt door generalisten, zo nodig met ondersteuning van in palliatieve zorg gespecialiseerde zorgverleners. Hierover is afgesproken. (Zie: Kwaliteitskader palliatieve zorg Nederland <http://www.pallialine.nl>) 'Elke zorgverlener heeft als generalist basiskennis en basisvaardigheden in palliatieve zorg. Vanuit zijn functie integreert hij de kernwaarden, principes, methodes en procedures van palliatieve zorg in de zorg voor een patiënt met een levensbedreigende aandoening of kwetsbaarheid. Het gaat daarbij niet alleen om niet-medicamenteuze en medicamenteuze interventies voor symptoombestrijding, maar vooral ook om effectieve communicatie met de patiënt, diens naasten en andere betrokken zorgverleners in de context van markering van de palliatieve fase, gezamenlijke besluitvorming en proactieve zorgplanning. De generalist kent zijn eigen beperkingen en consulteert indien nodig de specialist.' Het e-learning programma bestaande uit een samenhangende serie van (vooralsnog) acht e-learning modules is mede ontwikkeld om hier een positieve verandering in aan te brengen. Om toegang te verkrijgen tot de e-learning modules kan met een inlogcode (verkrijgbaar via info@pasemeco.nl) op de website <http://www.begingoedzorggoed.nl> kosteloos ingelogd worden. Docenten werkzaam aan de geneeskunde opleidingen in Nederland kunnen een serie inlogcodes krijgen om aan studenten te verstrekken.

De 4 dimensies in de palliatieve geneeskunde

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Stervensfase

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1613>

Omschrijving:

Deze e-learning geeft een korte inleiding in de kenmerken van palliatieve zorg, met aandacht voor de multidimensionele benadering. Leerdoelen: waar let je op bij de behandeling van een palliatieve patiënt? Waar heb je aandacht voor? Hierbij komen de volgende thema's aan bod: kenmerken en evaluatie van palliatieve zorg, multidimensionele benadering, mantelzorg, existentiële dimensie NB: Het materiaal bevat SCORM-bestanden; deze zijn niet los te bekijken zijn en ze moeten daarom eerst ingebed worden in bijvoorbeeld Blackboard.

Beroepstaak 6: Zelfzorg

Waardenweb.....	37
Stappenplan moreel beraad	37
Het ongekeerde belang van palliatieve zorg.....	37
Medische professionaliteit: Omgaan met Overlijden	37
Spirituele zorg	38
Being with dying: Cultivating compassion and fearlessness in the presence of death	38
Omgaan met levensvragen bij ouderen	38
Ik heb een dokter in Marokko: de beleving van ziekte en dood in andere culturen.....	39
Sterven op je eigen manier	39
Vereeuwigd: verhalen van palliatieve patiënten	39
Complexe omstandigheden in de palliatieve zorg	40
Dilemma's in de palliatieve zorg	40
E-learning cursussen palliatieve zorg	41
De patiënt centraal	41

<p>Waardenweb Beroepstaken: Communicatie, Zelfzorg Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=133</p>	<p>Omschrijving Interactief onderwijsinstrument met video's, teksten en opdrachten dat (zelfstandig) te gebruiken is door studenten, docenten en opleiders op het gebied van medische ethiek, medische communicatie en professioneel gedrag. De voor palliatieve zorg relevante onderwerpen zijn onder andere: • patiënt als persoon • pijn en lijden • hoop • kwaliteit van leven • vergankelijkheid</p> <p>Gebruikssuggesties: Te gebruiken als zelfstudie opdrachten in combinatie met plenaire discussiegroepen voor uitwisseling.</p>
<p>Stappenplan moreel beraad Beroepstaken: Samenwerking, Zelfzorg Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=200</p>	<p>Omschrijving: Beschrijving van een stappenplan om moreel beraad te voeren. Aan de hand van dit stappenplan kan een dilemma van een casus worden uitgewerkt. Het stappenplan bestaat uit 7 stappen/vragen: 1. Wat is de morele vraag? 2. Wie zijn de betrokkenen? 3. Wie moet er beslissen? 4. Welke informatie heb ik nodig? 5. Wat zijn de argumenten? 6. Wat is mijn conclusie? 7. Hoe voel ik mij nu? Iedere stap wordt in de tekst uitgewerkt. Normen, waarden en overtuigingen komen aan bod. Om er mee te kunnen werken is het van belang dat er een goede casus is om te bespreken en dat de deelnemers een vragende en onderzoekende houding innemen.</p>
<p>Het ongekende belang van palliatieve zorg Beroepstaken: Zelfzorg Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=216</p>	<p>Omschrijving: In deze TEDx van Sander de Hosson (10.39 min) wordt het belang van palliatieve zorg belicht waarbij gepleit wordt voor zorg voor de gehele mens in plaats van het behandelen van de ziekte. Geschikte video om studenten te laten reflecteren over het belang van palliatieve zorg en professionele grenzen.</p>
<p>Medische professionaliteit: Omgaan met Overlijden Beroepstaken: Communicatie, Zelfzorg Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=293</p>	<p>Omschrijving: Dit hoofdstuk uit het boek Medische professionaliteit behandelt een onderdeel van de medische professionaliteit: Het omgaan met overlijden. Het bestaat uit achtergrondinformatie met casuïstiek waarna studenten reflectievragen kunnen beantwoorden. Ook worden er concrete bronnen beschreven om verder te verdiepen. Dit materiaal kan gebruikt worden als voorbereiding voor groepsbijeenkomsten waarin verder gediscussieerd kan worden over hoe je als arts omgaat met overlijden.</p>

<p>Spirituele zorg</p> <p>Beroepstaken: Communicatie, Symptoombestrijding, Zelfzorg</p> <p>Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=545</p>	<p>Omschrijving:</p> <p>Deze zelfstudieopdrachten zijn onderverdeeld in een aantal thema's: zingeving en spiritualiteit, waarden, frustratie en ruimte, sterven en zingeving en krachtbronnen. Gebruik het ZSO samen met de volgende bronnen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Betekenis geven – een essentiële menselijke functie: de spirituele zelfbeleving van psychiatrische patiënten- Berger (2014) - Filmpje “Keetje Bosma gaat dood” via https://vimeo.com/161591481. - Richtlijn zingeving en spiritualiteit in de palliatieve fase (2018). Kwaliteitskader palliatieve zorg Nederland, domein 6 Spirituele dimensie/ inleiding. http://www.pallialine.nl
<p>Being with dying: Cultivating compassion and fearlessness in the presence of death</p> <p>Beroepstaken: Zelfzorg</p> <p>Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=625</p>	<p>Omschrijving:</p> <p>Engelstalig boek met reflecties voor zorgverleners over attitude aspecten en zelfzorg rond het sterven.</p>
<p>Omgaan met levensvragen bij ouderen</p> <p>Beroepstaken: Symptoombestrijding, Zelfzorg</p> <p>Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=655</p>	<p>Omschrijving:</p> <p>Interactieve website ('webapp') met verschillende onderdelen: theorie, opdrachten, groepstijdslijn en mijn tijdslijn. Met deze webapp is het mogelijk om kennis te verkrijgen, opdrachten uit te voeren en te reflecteren (persoonlijk of in groep) rond levensvragen, zingeving en/of spiritualiteit. Enerzijds richt de website zich op persoonlijke reflectie, maar ook op het in gesprek gaan met ouderen over levensvragen. De spirituele dimensie kan hiermee vorm krijgen. De webapp kan individueel of in (een zelf samen te stellen) groep gebruikt worden. Er is een aparte docentenhandleiding beschikbaar. Voor de applicatie worden groepslicenties verstrekt voor een groep van minimaal 5 personen. De webapp kan worden besteld door te mailen naar applevensvragen@viaa.nl.</p> <p>Demo-versie beschikbaar middels: Ga naar www.viaadeellere.nl Inlognaam: viaademo@gmail.com Wachtwoord: Levensvragen</p>

Ik heb een dokter in Marokko: de beleving van ziekte en dood in andere culturen

Beroepstaken: Communicatie

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=740>

Omschrijving:

De videofilm 'Ik heb een dokter in Marokko' laat op indringende wijze zien hoe patiënten van niet-westerse afkomst omgaan met ziekte en dood. De film geeft een bijzondere inkijk in gewoonten en geloofsovertuigingen bij ziekte, in verwachtingen jegens de zorg(verleners) en rituelen rond het levenseinde.

De film volgt allochtone patiënten en hun familie in Nederland, maar speelt zich tevens af in een Marokkaanse kliniek. De verschillen zijn groot. In de verhouding tussen arts en patiënt bijvoorbeeld, in de rol van de familie of in het brengen van slecht nieuws.

'Ik heb een dokter in Marokko' is geen blauwdruk voor het omgaan met patiënten uit andere culturen. Daarvoor is elke patiënt en elke cultuur te verschillend. Doel is om mensen die in de zorg (gaan) werken een verrijkend beeld te geven van een andere beleving en verwachting van zorg.

Onder andere geschikt om te gebruiken bij onderwijs gericht op aandacht voor diversiteit bij palliatieve zorg. (€ 12,50 inclusief verzendkosten).

Pharos stelt gratis werkvormen (MBO en HBO) ter beschikking die horen bij deze film.

- Voor het mbo <https://www.pharos.nl/kennisbank/palliatieve-zorg-twee-werkvormen-bij-de-dvd-ik-heb-een-dokter-in-marokko/>
- Voor het hbo <https://www.pharos.nl/kennisbank/palliatieve-zorg-zeven-werkvormen-voor-de-dvd-ik-heb-een-dokter-in-marokko/>

Sterven op je eigen manier

Beroepstaken: Communicatie, Stervensfase, Zelfzorg

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=753>

Omschrijving:

Middels deze E-learning leer je onderscheid maken tussen verschillende manieren van sterven. Volgens het onderzoek van STEM kunnen mensen in vijf sociale milieus die een levenshouding en waardenoriëntatie delen, onderverdeeld worden. Dit resulteert in vijf verschillende typen mens, die ieder op een eigen manier omgaan met sterven: proactieve, onbevangene, socialen, vertrouwende en rationele. U dient een account aan te maken op de website van Stichting STEM om deze te kunnen benaderen.

Vereeuwigd: verhalen van palliatieve patiënten

Beroepstaken: Zelfzorg

Link: <https://toolbox.pasemeco.nl/?p=777>

Omschrijving:

De website Vereeuwigd deelt verhalen van mensen in de palliatieve fase. Mensen schrijven hiervoor zelf een verhaal waarbij ze hun perspectief van het leven met een ongeneeslijke ziekte delen. Zo krijgen mensen die levensbedreigend ziek zijn (geweest) de mogelijkheid hun (levens)inzichten die hun ziekte en situatie hen heeft gebracht te delen met anderen, ziek en gezond. Vereeuwigd is een initiatief van de stichting LEVENXL die mensen bewust wil maken van de kwetsbaarheid en schoonheid van het leven.

Gebruikssuggestie:

Het materiaal kan gebruikt worden als persoonlijke reflectie of als onderdeel van een groepsdiscussie.

Complexe omstandigheden in de palliatieve zorg

Niveau: WO met name master

Beroepstaken: Communicatie, Proactieve zorgplanning, Zelfzorg

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1408>

Omschrijving:

Deze workshop gaat over als de interactie tussen arts en patiënt, het zoeken naar gezamenlijkheid, niet lukt. Wanneer je dit bemerkt komt de vraag naar het waarom. Hoe komt het, welke achterliggende redenen of emoties, persoonlijke eigenschappen kunnen hier bij een rol spelen? Welke signaal heb ik gemist? Wanneer de interactie moeizaam verloopt kan een volgend consult lastig zijn. Het eerste onderdeel 'De arts-patiëntrelatie in zwaar weer' is de titel die uit de e-learning komt. In deze workshop wordt dit onderdeel benoemd als 'lastige consulten' omdat het hier eigenlijk over gaat. In het onderdeel 'Moet alles wat kan?' gaat het over curatieve overbehandeling vs palliatieve onderhandeling. Het laatste onderdeel 'Verlangen naar het einde' komen moeilijke vragen ter sprake in het consult zoals een euthanasiewens van een patiënt of het verlangen naar het einde en waar je als zorgverlener iets mee moet. Het Kwaliteitskader palliatieve zorg Nederland heeft ook aandacht voor complexe omstandigheden en de ethische-juridische aspecten. Het materiaal bestaat uit de powerpoint behorende bij de workshop.

Dilemma's in de palliatieve zorg

Beroepstaken: Zelfzorg

Link: <https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1424>

Omschrijving:

Voor het schrijven van een Bachelor essay kunnen studenten de mogelijkheid krijgen om te kiezen uit verschillende stellingen. Deze acht stellingen hebben alle als onderwerp een aan de palliatieve zorg gerelateerd dilemma. De stellingen gaan over dementie, kosten palliatieve zorg, rolverdelingen artsen en verpleegkundigen, markeren, zingeving of spirituele ondersteuning, niet behandelen bij verstandelijke beperking, wel of niet informeren als familie tegen is. Bij een deel van de stellingen zijn literatuursuggesties gegeven.

E-learning cursussen palliatieve zorg

Beroepstaken: Communicatie, Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding, Stervensfase, Zelfzorg

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1568>

Omschrijving:

Dit onderwijsmateriaal, ontwikkeld door MSD Academy, bestaat uit acht online nascholingsmodules met de onderwerpen introductie palliatieve zorg, communicatie, besluitvorming, slecht nieuws gesprek, complexe omstandigheden, zorg rondom het levenseinde, verlies, verdriet en rouw en tot slot 'krassen op de ziel' over zelfzorg. In ons land is gesteld dat palliatieve zorg geleverd wordt door generalisten, zo nodig met ondersteuning van in palliatieve zorg gespecialiseerde zorgverleners. Hierover is afgesproken. (Zie: Kwaliteitskader palliatieve zorg Nederland <http://www.pallialine.nl>) 'Elke zorgverlener heeft als generalist basiskennis en basisvaardigheden in palliatieve zorg. Vanuit zijn functie integreert hij de kernwaarden, principes, methodes en procedures van palliatieve zorg in de zorg voor een patiënt met een levensbedreigende aandoening of kwetsbaarheid. Het gaat daarbij niet alleen om niet-medicamenteuze en medicamenteuze interventies voor symptoombestrijding, maar vooral ook om effectieve communicatie met de patiënt, diens naasten en andere betrokken zorgverleners in de context van markering van de palliatieve fase, gezamenlijke besluitvorming en proactieve zorgplanning. De generalist kent zijn eigen beperkingen en consulteert indien nodig de specialist.' Het e-learning programma bestaande uit een samenhangende serie van (vooralsnog) acht e-learning modules is mede ontwikkeld om hier een positieve verandering in aan te brengen. Om toegang te verkrijgen tot de e-learning modules kan met een inlogcode (verkrijgbaar via info@pasemeco.nl) op de website <http://www.begingoedzorggoed.nl> kosteloos ingelogd worden. Docenten werkzaam aan de geneeskunde opleidingen in Nederland kunnen een serie inlogcodes krijgen om aan studenten te verstrekken.

De patiënt centraal

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Samenwerking, Zelfzorg, Palliatieve zorg & organisatie

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1656>

Omschrijving:

Een opdracht waarin de student gevraagd wordt om aan de hand van een casus te reflecteren over interprofessionele samenwerking, advanced care planning en de 4 dimensies binnen de palliatieve zorg. De opdracht besteedt tevens aandacht aan verschillende perspectieven van toepassing bij deze casus, namelijk die van de arts(en), verpleegkundigen, verzorgenden én de patiënt. Het doel van deze opdracht is om studenten te laten reflecteren en na te laten denken over het optimaliseren van de (chronische) zorg en het management van een individuele patiënt die zich in een palliatief traject bevindt.

Beroepstaak 7: Palliatieve zorg & organisatie

Gecompliceerd ontslag en thuiszorgtechnologie	43
Palliatieve zorg	43
Markering van de palliatieve fase	43
Vierluik over de laatste levensfase.....	44
Samen Beslissen	44
De patiënt centraal.....	44

<p>Gecompliceerd ontslag en thuiszorgtechnologie</p> <p>Beroepstaken: Samenwerking, Palliatieve zorg & organisatie</p> <p>Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1001</p>	<p>Omschrijving:</p> <p>Dit materiaal bevat 2 onderdelen die los van elkaar of gecombineerd aangeboden kunnen worden. 1) Een voorbeeld van een zelfstudie-opdracht. Deze kan als voorbereiding op het tweede materiaal, de werkgroep, of los gebruikt worden. Hierin leren studenten omstandigheden van gecompliceerd ontslag, procedure tot acuut ontslag, en opties voor thuishuiszorgtechnologie in palliatieve setting. 2) Een voorbeeld van een werkgroep, waarin studenten leren door het samen bediscussiëren van een casus hoe ze gestructureerd een complexe ontslag kunnen uitvoeren. Onderdelen die hierbij aan bod komen zijn: tijdige, systematische inventarisatie van symptomen, noodzakelijke behandelingen en zorgbehoefte is gewenst. De student leert: - De ontslagprocedure van een patiënt die zich in een palliatief traject bevindt - De wijze waarop de thuiszorgtechnologie kan aangevraagd worden zodanig dat de huisarts en de thuiszorgverpleegkundige voor een goede opvang thuis kunnen zorgen als een patiënt naar huis wil of kan. - Hoe de thuiszorgtechnologie in te zetten, te programmeren en op te volgen</p>
<p>Palliatieve zorg</p> <p>Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Symptoombestrijding, Palliatieve zorg & organisatie</p> <p>Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1023</p>	<p>Omschrijving:</p> <p>Deze kennisclip (8.28 minuten) biedt een inleiding op palliatieve zorg voor studenten geneeskunde. Het gaat onder meer in op fases, herkenbare patronen en specifieke kenmerken van palliatieve zorg. Deze clip is gemaakt door Pasemeco, een landelijke projectgroep die werkt aan integratie van palliatieve zorg in het medisch onderwijs. Pasemeco ontwikkelt hiervoor een toolbox met onderwijsmaterialen, deels bestaand, deels nieuw ontwikkeld. Faculteiten kunnen deze materialen naar eigen inzicht gebruiken en integreren in de basisopleiding. De inhoud van deze clip is gebaseerd op https://www.pallialine.nl. Hier is ook verdere informatie te vinden over palliatieve zorg.</p>
<p>Markering van de palliatieve fase</p> <p>Beroepstaken: Communicatie, Proactieve zorgplanning, Palliatieve zorg & organisatie</p> <p>Link: https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1287</p>	<p>Omschrijving:</p> <p>Animatiefilmpje (2 min.) over het markeren van de palliatieve fase. Om tijdig de waarden, wensen en behoeften van patiënten te kennen en te kunnen starten met proactieve palliatieve zorg is het belangrijk patiënten die een verhoogde kans hebben om achteruit te gaan en te overlijden als 'palliatief' te markeren. De animatie is te gebruiken als les- en trainingsmateriaal en kan getoond worden op bijeenkomsten. Bij het ontwikkelen van de film is de doelgroep hbo- en wo-studenten en deelnemers aan een basisscholing palliatieve zorg voor ogen gehouden. De animatie geeft een beknopte samenvatting van het markeren van de palliatieve fase.</p>

Vierluik over de laatste levensfase

Beroepstaken: Palliatieve zorg & organisatie

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1293>

Omschrijving:

In 2013 zond Nieuwsuur een bijzonder vierluik uit over de medische besluitvorming in de spreekkamer. De serie van 4 video's (elk rond de 10 minuten) over de laatste levensfase geeft een inkijkje in de dagelijkse praktijk van: een huisartsenpraktijk, een ziekenhuis, een verpleeghuis en een hospice. Verslaggevers Judith Pennarts en Jane van Laar voerden op elke locatie openhartige gesprekken met artsen, patiënten en familieleden. Tegen welke dilemma's lopen ze aan? En wat is goede zorg als genezing niet meer mogelijk is? Wie bepaalt of er nog wordt doorbehandeld? Advance care planning gesprekken met patiënten zijn expliciet onderdeel van deze video's.

Dit materiaal geeft inzicht in de wijze waarop palliatieve zorg in de huisartspraktijk, ziekenhuis, verpleeghuis, hospice vorm krijgt.

Samen Beslissen

Beroepstaken: Communicatie, Palliatieve zorg & organisatie

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1475>

Omschrijving:

In deze e-learning wordt in stappen uitgelegd hoe 'shared decision making' of gezamenlijke besluitvorming werkt. De student wordt uitgenodigd hier actief over na te denken. Tussendoor worden video's getoond en persoonlijke/reflectieve en inhoudelijke vragen gesteld aan de hand van casuïstiek. Ethische en juridische kwesties, zoals o.a. de vier ethische principes en de WGBO, passeren eveneens de revue. De duur van het doorlopen van de E-learning is 45-60 minuten. Aanmelden voordat je toegang krijgt tot deze e-learning is verplicht. Dit is kosteloos en verloopt snel.

De patiënt centraal

Beroepstaken: Proactieve zorgplanning, Samenwerking, Zelfzorg, Palliatieve zorg & organisatie

Link:

<https://toolbox.pasemeco.nl/?p=1656>

Omschrijving:

Een opdracht waarin de student gevraagd wordt om aan de hand van een casus te reflecteren over interprofessionele samenwerking, advanced care planning en de 4 dimensies binnen de palliatieve zorg. De opdracht besteedt tevens aandacht aan verschillende perspectieven van toepassing bij deze casus, namelijk die van de arts(en), verpleegkundigen, verzorgenden én de patiënt. Het doel van deze opdracht is om studenten te laten reflecteren en na te laten denken over het optimaliseren van de (chronische) zorg en het management van een individuele patiënt die zich in een palliatief traject bevindt.
